

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

Európa felé - kis kitérővel?

(A magyar nemzetiségi politika a rendszerváltás éveiben)

Az évezred vége felé haladva mind nyilvánvalóbbá lesz, hogy Európa számára is egyre nagyobb fontosságú feladnává válnak a nemzetiségi, etnikai kisebbségi problémák. Az évszázadokra visszavezethető, átöröklött konfliktusoknak az éppen aktuális nagyhatalmi érdekek szerint végrehajtott megoldása, vagy a nemzetiségi ügy politikai kinyilatkozások, esetleg "vagonkérdés" szintjére történt degradálása mást nem eredményezhetett, mint az egykori hivatlan, s tetten ért vendég szekrénybe záratását. A példa jelképeivel folytatva: az álságos Európa meglepetésére a csontváz él és mocorog a szekrényben.

Rendezni kellene, tehát, a közös ügyeket. Európa néhány régiója erre már példát adott. Pontos tanulmányozása jó bázist nyújthat a további teendők számbavételéhez. Hasonló jelentőségű lehet az adott helyi lépések, lehetőségek és feladatok feltárása is. Ezeknek és a másutt. már elért eredményeknek gondos összevetése alkálthatja ki az európai alternatívát a nemzetiségi kérdésben is.

Az alábbiakban a hazai nemzetiségi törvény formálódása kapcsán igyekszem kifejteni az európai alternatíva elemeit s a szerzett információk alapján bemutatni a minta értékű elemeket tartalmazó törvény előkészítésének jelenlegi stádiumát.

Előzmények

Az előtörténeti nyomok a közeli "régmúltba" vezetnek. Ezek szerint hazánkban a második világháborút követő első kísérlet a nemzetiségi ügy törvényi szintű megfogalmazására 1978-ban történt. Ekkor Samlu Mihály, felkérésére készített tervezetét, a nyilvános megmérettetés előtt már az Igazságügyi Minisztérium (IM) megállította. Tíz év múlva a Minisztérium saját tervezetet készített (Baka András), amelyet a szakmai és a szűkebb politikai megvitatást követően újfent felrögtettek.

A rendszerváltás felé haladva a módosuló helyi értékű nemzetiségi kérdés hazai szegmense is mind fontosabb vált. 1989-ben Tabajdi Csabva vezetésével létrehozott Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Titkárság új, kódex jellegű törvénytervezet dolgozott ki (Bíró Gáspár). 1990 februárjában az IM átdolgozta korábbi (Baka A.) tervezetét, amely újfent csak szűkebb körben vált ismertté.

A rendszerváltás közjogi feladatai következtében csak az év őszén került előtérbe újra a törvény ügye. 1990 augusztus végén megalakult a Nemzeti Etnikai Kisebbségi Hivatal (NEKH). Már ez új intézmény elé kerülhetett az IM tervezete, amelyet a Hivatal nem fogadott el, mivel a hazai és a regionális viszonyokra politikailag is

alkalmazhatatlan koncepciót tartalmazott, nevezetesen: a kollektív jogok és következményeik elutasítását. A liberális jogfelfogás szellemében 1990 decemberére megszületett a (cigány) nemzetiségi válasz-tervezet (Bársony János), amelyet erősen reprezentált kisebbségi önkormányzati elv jellemzett. A különböző, szűkebb körű műhelyviták után decemberben került sor az IM tervezet nemzetiségi szövetségek közötti véleményeztetésre. A Hivatal elutatsítása után nem meglepő, hogy e szervezetek is hasonló álláspontra jutnak.

Az "új történet" tulajdonképpen akkor és azáltal kezdődik, hogy a nemzetiségi szövetségek közös szervezetet, Nemzetiségi és Etnikai Kisebbségi Kerekasztalt (NEK, Kerekasztal) hoznak létre s jelzik, hogy önálló törvénytervezetet készítenek. E munka elhúzódnása nyomán 1991 tavaszán sajátos patt-helyzet alakult ki, amelyből csak az érintettek együttműködése révén lehetett sikerélményt is hozó, közös eredményt produkálni.

Bemutatások előtt szükséges a (nemzetiségi) ügy kezelését jellemző néhány újkeletű vonás hangsúlyozása. Ebben a tekintetben már, a Grósz-kormány idején változások történtek, a Németh-kormány viszont a magyarországi változások és a regionális (változatlan) viszonyok miatt keletkezett politikai dichotómia következtében már mintegy közpolitikai "rangra" kívánta/kényszerült emelni a nemzetiségi ügyet. A Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Titkárság (az u.n. Tabajdi-Titkárság) felállítása e szándék első lépésének tekinthető.

A rendszerváltás és a régiókban lezajló események tovább növelik a nemzetiségi ügy (kezelésének) jelentőségét. A nemzeti politika fontosságát hangsúlyozó koalíció számára egyértelmű volt a nemzetiségi kérdés, ezen belül a szomszédos országok magyar nemzetiségi kérdésének a politika központi elemévé tétele. Másrészt az elmúlt évtizedek deprimált nemzeti érzése és lefojtott nacionalista intulatai, a régióban történt politikai változások nyomán robbanásszerűen jelenkezve tovább erősítették/gerjesztették a kormány nemzeti érzékenységét.

Jól jelzi e szándékot, hogy az ügyet együttesen kezelő Tabajdi-Titkársággal szemben az új kormány -a Miniszterelnöki Hivatal szerveként- önálló intézményt hozott létre (Határontúli Magyarok Titkársága). Ez természetesen azt jelentette, hogy a hazai nemzetiségi ügyek kezelésére hasonló kompetenciájú intézmény (NEKH) létesüljön, ami önmagában is a (nemzetiségi) ügy jelentőségének növekedésére, illetve elismerésére utal. Hasonló módon jelzi e szervezeti struktúra a nemzetiségi ügy intézményes kezelésének és becsatornázásának változatlan kormányzati szándékát. Az intézményesülés viszont funkcionális ellentmondást eredményezett, ami abból adódott, hogy a Hivatal feladatává vált a kormányzati, pártpolitikai stb. érdekek mellett a nemzetiségi érdekek nyilvánosság biztosításával történő feltárása s kanalizálása is.

Viszont a kisebbségi szövetségek által létrehozott Kerekasztal fő feladata - a nemzetiségi érdekek tekintetében - hasonló, ilymódon a kompetencia-kérdésből eredő konfliktusveszély kapcsolatrendszerének a két intézmény fel-felbukkanó elemévé vált. Az ellentmondást csak az oldja, hogy a Kerekasztal előtt ugyan számos lehetőség adódik a nyilvánosság vagy szimpatizáns érdek- és nyomásgyakorló csoportok bevonására, de a kormány felé az út csak a Hivatalon keresztül vezet. Másrészt a kormányzat számára sincs "királyi út": a hazai nemzetiségek csak a Kerekasztal révén érhetők el, vagyis a két intézmény egymásra utaltsága - a nemzetiségi törvény elfogadása és megvalósítása előtt - nyilvánvaló.

E funkcionális kölcsönösségnek különösen érvényesülnie kell(ett) a nemzetiségi törvény előmunkálataiban. A konszenzusra törekvés megakadályozza mind a kormány-normatíva jellegű törvény megszületését, mind pedig a látszólag etnikai érdekeket rögzítő, ám túlkompenzáló, értelmezhetetlenül flexibilis törvény elfogadtatását.

Minden érintett és érdekelt tudja, hogy a nemzetiségi ügy kezelésének törvényi szabályozására szükség van. A mindenkori kormányzat számára külpolitikai jelentősége is van, hiszen egyre aktuálisabb a feladat: a szomszédos országokból címzett s a magyar nemzetiségi politika jogi garanciális alapjait (hiányát) illető bírálat kivédése. Másrészt óhatatlan a feltételezés, amely a hazai törvényt a magyar elvárások jelzésének is tekinti a szomszédos országokban élő magyarország remélt jogainak tekintetében. Sajnálatos, de várható, hogy a magyar kisebbségi törvény nem kelt Európa szerte egyöntetű elismerést, a fejlett demokráciákban, sem elsősorban néhány ország rögzült, sajátos nemzetiség-politikai érdekei miatt.

Szereplők

1. Nemzetiségi és Etnikai Kisebbségi Hivatal.

Mint korábban erre már utalás történt, az Antall-kormány külön intézményt hozott létre a más, főleg szomszédos országokban élő magyarság ügyének kezelésére. 1990. augusztus 30-án pedig kormányrendelet intézkedett a hazai nemzetiségi kérdéssel foglalkozó kormány szerv felállításáról (34/1990. (VIII.30) Korm.r.)(1). Az öt paragrafusból álló rendelkezés pontosan körülhatárolja a Hivatal tevékenységét. Eszerint a fontosabb feladatoknak - döntés- és törvényelőkészítés, kormányzati tevékenység összehangolása, belső és külső kapcsolatok fenntartása, egyéb elméleti és gyakorlati tevékenység - megfelel a 3.&-ban megfogalmazott országos hatáskör és az önálló államigazgatási jelleg. Vagyis az ügy fontosságának megfelelő kompetenciával rendelkező intézmény körvonala rajzolódik ki a rendelet alapján. Tevékenységi köre szerint, pedig közvetlen (kormányzati szintű) kanalizáló (1.és

2.&), sőt a nemzetiségi politika kormányzati szinten jelentkező érdekkülönbségeit és-konfliktusait kezelő, koordináló szervként (1&. (2)a., 2.&(3)) írja le a rendelet a Hivatalt.

Jóllehet, kormánydöntés nyomán jött létre a Hivatal ennyiben tehát kormányzati szervnek tekinthető, de funkciói egy körének jellege alapján - elméletileg- pártpolitikai befolyástól mentes működést feltételezhetnének tevékenységében. Elsősorban a nemzetiségi ügy sokszintű és többoldalú érdekfűződése miatt veszélyes és céltalan a pártiskü érdekkapcsolás. Másrészt éppen e többcsatornás érdekalapú kötődés miatt az ügykezelésben a koordinatív, a konfliktuskezelésben a mediatív szerep válik/válhat hangsúlyossá a Hivatal tevékenységében. A pártpolitikai kapcsolódás veszélyét a Kisebbségi Szakértői Tanács is csökkentheti, eliminálhatja.

A Hivatal munkáját rejtett vagy inkább csak konfliktushelyzetben jelentkező problémák is nehezíthetik. Mi lehet a NEKH szerepe, helye és kompetenciája a nemzetiségi szövetségek tekintetében, ha tudjuk, hogy a Hivatal legtöbb munkatársa maga is valamelyik etnikai kisebbséghez tartozik.? Kit, kiket képviselnek: a kormányzatot vagy a nemzetiségeket? A rendelet feladatleírása mindkét vállalkozásra, szerepre módott ad, hiszen például az 1.& "állami feladatok ellátása"-t, a 2.&(7) pedig közvetlen nemzetiségi (politikai) szolgáltató tevékenységet ír elő. A nemzetiségi munkatárs ^{száma} számára egyéb nem hatástalanítható "aknák" léteznek. Tudnivaló, hogy az érdekkülönbségből eredő szervezeti megosztottság következtében egy-egy kisebbséget több szervezet is képvisel. Ebből következően a munkatárs a nemzetiségi érdek felvállalása esetén egy nemzetiségi szövetségi szervezet vállalására is kényszerülhet. A probléma majd akkor válik akuttá amikor a nemzetiségek parlamenti képviselőivel a partikuláris érdekek az egyes pártok iránti szimpatizációban is megjelennek, fragmentálva az addig közös cél révén összefogásra kényszerült hazai etnikai kisebbséget. A Hivatal szerepének, súlyának és felelősségének ekkor várható növekedése mellett számolni kell az ambivalenciából fakadó identitászavarok valamint az orientációs problémák jelenkezésével is.

Az 1991 nyarán lezajlott tárgyalások másik szereplője a Nemzetiségi és Etnikai Kisebbségi Kerekasztal. Szervezeti előzményei sorában elsőként a nemzeti szövetségeket kell megemlíteni (elsősorban a délszláv, román, szlovák, német valamint a cigányság szervezeteit). Más szervezetekkel közösen ezek a szövetségek hozták létre a Magyarországi Nemzeti Kisebbségek Unióját 1990. februárjában.(2) Az alapítók nyilatkozata szerint a nemzetiségi kérdés háttérbe szorulása, a kisebbségek politikai kiszolgáltatottsága vezetett e "politikai, érdekképviseleti és érdekvédelmi, autonóm szervezet" létrehozásához. Az Unió megalapításában feltehetően a nemzetiségi politikával foglalkozó állami intézményről alkotott

kedvezőtlen kép is közrejátszott, pontosabban az a felismerés, hogy az ügy kezelésében, az addigi gyakorlattól eltérően, az érintett kisebbségeknek is részt kell kapniuk és vállalniuk az érdekek, a célok, és a módszerek közös meghatározása, egyeztetése révén. A program és a szervezeti-vezetési felépítés eleget látszik tenni ennek az elvárásnak, bár feltehetően éppen ez utóbbi okozta funkcionális végelgyengülését. Az Unió vezetését ugyanis a szervezetek 6-6 képviselőjéből alakult tanács látta el, amely többségi elven, tehát nem konszenzusos alapon hozta döntéseit. Ez óhatatlanul permanens konfliktushelyzetet okozhatott, vagy akár állandó érdekcsoportokat (látens korporációkat) hozhatott létre az Unión belül, amelyek a szórt és és kisebbségben maradt csoportokkal szemben többségi elven legalizálhatta az összérdekeket nem feltétlenül lefedő partikuláris érdekeiket.

E néhány hónapos korszakot egyéb össz-etnikai szervezési kísérletek is jellemezték. Folytak ilyen jellegű munkálatok a Hazafias Népfront, de korábban, a még együttműködő ellenzék is próbálkozott a nemzetiségek összefogásával.(3)

A Kerekasztal megalakulásában két fontos külső tényező játszott szerepet. Az egyik, a heves reakciót kiváltó IM törvénytervezet volt, amelyet a Hivatal több szövetségnek is kiküldött véleményezésére. A közös állásfoglalás igénye egyszerre több szervezetben is jelentkezett, ily módon 1991. január 30-án megalakulhatott a Kerekasztal. A másik fontos tényező, akárcsak az Unió létrejöttében, az állami intézmény léte volt, pontosabban a nemzetiségi ügy állami kisajátításának félelme, illetve ennek kapcsán az önálló és közös érdekartikuláció igénye.

A Hivatal létrehozása ugyanis a hatalom kettős jelzéseként is felfogható. Egyrészt a (nemzetiségi) ügy közpolitikai "rangú" kezelésének igényeként, másrészt annak jelzéseként, hogy az állam meddig (milyen mélyen) és hogyan szándékozik a feladat végrehajtása során "behatolni" az érdekhalmazokkal berendezett civil szférába. A nemzetiségek mind a Hivatal megalapítását, mind pedig az IM törvénytervezetet már a behatolás aktusaként élte meg s a válaszlépéssel nem késlekedhetett. Vagyis a Kerekasztal létrehozásának szükségessége első reakcióként mint tagadás fogalmazható meg: a speciális (nemzetiségi) civil érdek artikulálása vagy érvényesítése ne kormányzati szerv (értsd: a Hivatal), és ne kormányzati feladatkijelölés által valósuljon meg. A megalakulás folyamatában, majd a februári első tárgyalások kezdetén is tapasztalható tehát egy a Kerekasztal-Hivatal közötti kompetencia-értelmezési vita, pontosabban és feltehetően: egy rejtett-lappangó kompetencia- és legitimációs vetélkedés. Ennek az "erőfelmérési" szakasznak a rövidsége jelzi, hogy mindkét fél gyorsan kitapasztalta mind a saját, mind pedig a partner kompetencia-határait. Ma már úgy tűnik, hogy tartós a felismerés, amely szerint mindkét szerv ugyanazon politikációs rendszer egymáshoz kapcsolódó, egymást feltételező elemei. Egyik oldalon a közös fellépés legitimációjával

rendelkező Kerekasztal található, amely a közös érdekek megfogalmazásával és "kibocsátásával", míg a másikon a Hivatal a "befogadással," a kormányzati válaszok és kezdeményezések koordinálásával. Vagyis mindkettő az érdekek érvényesítésével, illetve lehetőségeinek egyeztetésével a kanalizációs rendszer egybásba illeszkedő, azonos pontján helyezkedik el.

Összefoglalóan elmondható tehát, hogy a Kerekasztal létrejöttében a legfontosabb szerepet a sajátos és közös érdekek felismerése, ebből fakadóan a szervezeti önállóság igénye, továbbá egy jól kitapintható civil (társadalmi) reakció játszotta, amely utóbbi mögött az állami - civil szerepkör egymásba csúszása s a nemzetiségi státusz és politikai pozíció ebből adódó megrendülése felett érzett aggodalom lelhető fel. A nemzetiségi szerveződések okai között régiókban, megtalálható egy a kisebbségi félelemből táplálkozó igény is a közös fellépésre.

A fentiek alapján a Kerekasztalról akár egy szigorú centralizációra épülő párt képe is kirajzolódhat az olvasóban. A be- és körülzártág képzele valóban kedvezhetne egy ilyen jellegű szervezet létrehozásának. A belső szervezeti struktúra, a többirányú és többsikű érdekkumulálódás valamint a (külső) demokratizálódó politikai rendszer, intézményeivel, mechanizmusával, szinte kizárják a pártszervezettségű intézmény kialakulásának lehetőségeit.

Ily módon a NEK nemzetiségi közös álláspont kialakítására szerveződött konzultatív tanácsként fungál, tehát nem jogi személyiség. Döntéseiket konszenzusos alapon hozzák a tizenhárom magyarországi kisebbséget képviselő szervezetek (4) A Kerekasztalban a szervezeteket egy szakértő és egy politikai döntéshozó képviselheti gyakorlatilag általában egy szervezet-egy képviselő összetétellel dolgozik a NEK. A nemzetiségek szervezeti pluralizmusa egyes kisebbségek képviselheti és szavazati túlreprezentáltságát eredményezhetné, amelyet a Kerekasztalnak oly módon sikerült kompenzálnia, hogy jóllehet egy-egy népcsoport több szervezet is képviselhet, de szavazata minden nemzetiségnek csupán egy van. Ezzel a megoldással sikerült kivédeni a nemzetiségeken belül várható volt kompetencia-vitákat, illetve az egyes szervezeteket közös álláspont kialakítására készíteni. A szisztéma mindaddig jól működött, egy többszörös félreértésből adódott konfliktust kivéve, amely nyomán NEK titkára írásban rögzített működési elvek elfogadására tett javaslatot. Hosszas vita, és az "egy kisebbség hány szavazat?" kényes kérdésének felvetődése után a NEK arra az álláspontra jutott, hogy működési elvek írásos rögzítésére nincs szükség - a meglévő konszenzust éppen ennek vitája borítaná fel.

E konszenzus praktikus működését jól példázza a vezetők kiválasztódása. Kezdetben az elnököt alfabetikus rendben a szervezetek delegálták, titkárt a német szövetség adta, lévén e szervezet technikailag a legjobb ellátott. A szóvivői posztot gyakorlott nemzetiségi politikusok látták el.(5). A gondok már a Hivatallal folytatott tárgyalások

elején jelentkeztek. A tárgyaló delegáció három tagját a kisebbségek lélekszáma alapján elkülöníthető sajátos érdekek alapján jelölték ki: egy személyt a cigány kisebbség, egyet-egyét pedig a közepes illetve kis nemzetiségek delegálhattak. Így alakult ki a Zsigó Jenő (cigány), Kaltenbach Jenő (német) és Rózsa T. Endre (zsidó) összeállítású delegáció, az utóbbi tag mögött helyetteseként Doncsev Tocsó (bolgár) és Lasztity Pero (szerb) delegátusokkal. Időközben a titkársági teendőket átvállalta a szerb szövetség, a bolgár képviselőről pedig soros elnöki munkája és a tárgyalásokon nyújtott teljesítménye alapján mindinkább kiderül vezetői kvalitása. Feltehetően ajánlatos volt a delegációból visszahívni a német képviselőt, elkerülendő német-német szembekerülést. (A Hivatal elnöke, Wolfart János, német nemzetiségi politikus). Már a tárgyalások kezdetén kiderül, hogy azt változó elnökséggel folytatni nem lehet, ily módon alig két hét alatt kialakult a NEK végleges tárgyaló delegációja Zsigó Jenő, Lasztity Pero és Doncsev Toso összetételben. Hozzájuk alkalmoszerűen kapcsolódtak a szakértők (Bársony János, Kaltenbach Jenő), illetve a Kerekasztal erre felhatalmazott helyettes delegátusai. A kényszerűség és a kedvező konstelláció sikeresnek tűnő eredményt hozott, hiszen a Kerekasztal élére az egyik legkisebb, de még ma is nagy identitással bíró olyan magyarországi etnikum képviselője került, amelyiknek öröklött történelmi konfliktusai nincsenek a magyarsággal, sőt a közvéleményben pozitív értéktartalmú kép él a hazai bolgárságról. Az elnök szerepét tehát ez annyiban könnyíti, hogy a (magyar) tárgyaló partnerek kevésbé, vagy alig feltételezhetnek részéről történelmi eredetű elfogultságot a magyarsággal szemben.

Végülis sérült a delegációt összeállító elv hiszen a cigányság mellett két kis etnikum képviselője került a tárgyalócsoporthoz, de mivel a NEK és a benne szövetkezett kisebbségek érdekeit jól tudák képviselni, a praktikus megfontolások felülkerekedtek a számszerűségeken alapuló érdekfeltételezéseken.

1991. nyarán lefolyt tárgyalások azt bizonyítják, hogy a *Kerekasztal nemcsak megfogalmazni, de védeni és érvényesíteni is képes a nemzetiségek érdekeit*, hiszen alkupozícióban van. Ezt jórészt, nagyon pragmatikus megfontolásokról vezérelt *egységének* köszönheti, másrészt pedig a nemzetiségi törvény iránt jelentkező hazai belső, politikai szükséglet, illetve a szomszédos országokban élő magyarság kapcsán létező politikai megfontolások eredményezik. A *Kerekasztal egy célra "korporálódott", különleges helyzetű etnikai kisebbségi civil szerződés*, amely számára éppen e cél elérése, a nemzetiségi törvény alkalmazása, megvalósítása teremti meg a krízishelyzetet, amikor fel lehet majd tenni a kérdést: "hogyan tovább?" A szervezet hatása eddig is jelentős a hazai nemzetiségek történetében, hiszen több kis etnikum éppen a Kerekasztal léte által inspirálva kezdett szerveződni, illetve éppen a Kerekasztalhoz történt csatlakozásuk révén legitimálódott.

A tárgyalások (1991. június 13-1991. december 5)

1990. decemberében majd a következő év januárjában az IM tervezetről "hivatalosan" is kiderült, hogy a nemzeti kisebbségek számára elfogadhatatlan. A szövetségek (politikai) reagálása, vagyis a NEK létrehozása nyomán új helyzet állott elő. Egyrészt a nemzetiségek egységes szervezettel léptek fel, ami tárgyalási pozíciójukat erősítette. Ezt a megoldást a kormánzatnak is kedvező változásként kellett értékelnie, hiszen az ügykezelés egyszerűbb, gyorsabb és hatásosabb lehetőségét teremtette meg a szövetségekkel külön-külön számoló *dividé et imēpra*, nagyon vonzó, de időigényes, komplikált, és végeredményét tekintve felettlőbb labilis politizálással szemben.

Az új helyzet és az események felgyorsítása érdekében a Hivatal tette meg az első lépést: február 28-ra egyeztető fórumot hívott egybe, amelyen a Kerekasztal, az IM, a BM és az illetékes Emberi Jogi, Kisebbségi és Vallásügyi parlamenti Bizottság is részt vett. A megegyezés szerint a Kerekasztal és a Hivatal külön tervezetei egyeztetésre kerülnek, s majd a konszenzusos szövegvariánst lehet a Parlament elé terjeszteni. (6)

A következő lépést a kormány, pontosabban a miniszterelnök teszi. Antall József Állásfoglalása (7) kiemeli, hogy "A hazai nemzeti és etnikai kisebbségek problémáinak megoldása, normatív és intézményes alapokra helyezése, a garanciák kidolgozása előfeltétele európaiságunknak. A megoldás módja és tartalma kihat mind belpolitikai helyzetünkre, mind külkapcsolatainkra "(kiemelés: H.I.). Hangsúlyozza a kollektív jogok ("népcsoport"-jogok), valamint a "valós esélyegyenlőséget megteremtő többletjogok." biztosításának szükségességét. A toleráns, konstruktív szellemű állásfoglalás sürgetve a nemzetiségi törvényjavaslat elkészítését, felkéri a nemzetiségi szervezeteket a problémák konszenzusos megoldásában való részvételre.

A Kerekasztal tervezett törvényjavaslatának benyújtására április végéig nem került sor. Mintegy válaszként a Kormány, május 15-i ülésén foglalkozva a kérdéssel, sürgette a törvényelőkészítő munkálatok elkezdését s kevésbé nyomatékosan, de hangsúlyozta az érdekeltek közös álláspontjának fontosságát, a "minél szélesebb nemzeti konszenzus" igényét. A nyilatkozat egyúttal tájékoztat arról is, hogy az "érdekeltek tárcák részvételével...kodifikációs bizottság felállításáról határozott." A bizottság feladata a "jogalkotó munka felgyorsítása" és a "szükséges konzultációk szervezése" mellett az "érintett nemzeti és etnikai kisebbségi szervezetekkel való egyeztetés lefolytatása" "(kiemelés: H.I.) annak érdekében, hogy "az alapvető és elvi jelentőségű kérdésekben megszűnjenek a nézetkülönbségek."

A szereplők sora, tehát, újabbal bővült: a kormány által létrehozott kodifikációs bizottsággal (Bizottság) (8). Jogszerű, politikailag is támadhatatlannak

tűnő lépésről van szó, a későbbi események alapján viszont elmondható, hogy tevékenységével időzített bombaként hatott az őszi hónapokban. A probléma alapvetően abból adódott, hogy bár a Hivatal és a Bizottság között rögzített alá-felérendeltségi viszony nincs és a törvényelőkészítési folyamatban is a feladatok jól körülhatárolták (Hivatal: szakmai egyeztető tárgyalások; kodifikációs bizottság: törvényszövegezés), de a tárgyalási megbízatást mégiscsak a Bizottság adta a Hivatalnak.(9)

Másrészt - összehasonlítva a Kerekasztal lehetőségeit (kompetenciáját) a Hivatal szerepével - azt is látnunk kell, hogy ez utóbbi mögött és felett, az érdekek többsikű rendszere (a Hivatalt felügyelő tárcanélküli miniszter, a Bizottság, a kormány, a koalíciós pártok parlamenti szerepkörre artikulálódó érdekei) és ebből következően a többszereplős érdekkonfliktus lehetősége húzódik meg. A Hivatal a Kerekasztallal folytatott tárgyalásait - mintegy a Bizottságot megtestesítve - szóbeli felhatalmazással folytatta, ami kormányzati szerepköréből adódó kompetenciáját is tovább növelni látszott.

A Bizottság létrehozásáról szóló döntés talán legfontosabbá váló ellentmondására majd a szeptemberi részleges konszenzus nyomán derült fény: a Kerekasztal részt vehet/vegyen-e a törvényszövegezés folyamatában, hiszen a Bizottságot eredetileg kormányzati szervek, az érdekelt tárcák számára hozták létre. A kérdés a Kerekasztalban is vitákat gerjesztett. A radikális irányzat hívei a távolmaradás, vagy a kemény feltételekkel történő részvételt szorgalmazták. Végül a realitásokat számoló, mérsékelt véleményt hangoztató álláspont győzött, hiszen, mint érvként is elhangzott: "a jelenlét, már befolyásolási lehetőség," amelyet ki lehet és kell használni a Bizottságban megjelenő különböző tárcaérdekek nyomán.

A Bizottság létrehozói, tehát, eredetileg nem számoltak a Kerekasztal részvételével, a szövegezési folyamatban. Ezzel a döntéssel megsérült volna a minden érdekelt fél bevonásával folytatott tárgyalások koncepciója. Az ellentmondást ugyan feloldotta a NEK "bebocsáttatása", de a többszörös érdekellentétek miatt a Bizottság tevékenységében a konszenzus már csupán elérhetetlen vágy maradt. Eredetileg a közös megállapodás hiánya esetén a, és b, variánsok rögzítésére ill. továbbítására került volna sor. A tárgyalások végére azonban három dokumentum készült el s került a Kormány elé: a Bizottság által szerkesztett törvényszöveg, valamint a Kerekasztal, továbbá az IM véleményezése.

A tárgyalások során alakuló, változó törvénytervezetek összehasonlító elemzése - bár tanulságos lenne, de - területi okok miatt nem lehet tárgya e dolgozatnak. A továbbiakban is csak a nemzetiségi törvény formálódásának, mint ügynek a kezelését, közpolitikai útját vizsgálom.

Utólag már könnyen megállapítható: minden bizonytalan óvatosság ellenére kedvező körülmények között kezdődhettek a tárgyalások, amit az is bizonyít, hogy június 13-át követően, már 21-én megállapodás született a közös konszenzusos törvénytervezet kidolgozásáról. A körülmények két, a feleket egyértelműen az együttműködés irányába mozdító összetevője fontos szerepet játszott az eseményekben. Egyrészt 1991 nyarára bebizonyosodott, hogy a (megegyezései) törvényelőkészítés folyamata kemény szakmai kihívást és, a sajátos nemzetiségi viszonyok miatt, súlyos politikai feladatot jelent minden érdekelt számára. Másrészt azt is látni kell, hogy a két fél koncepcióinak alapelemei döntő többségükben fedték egymást. Ha összehasonlítjuk a Magyar Kormány Kisebbségpolitikai koncepciójának 1991. május 17-én keltezett téziseit a Kerekasztalnak, a tárgyalások szeptemberi megállapodásait értelmező 1992. márciusi állásfoglalásával, akkor a feltevés igazolódni látszik.

Mindkettő rögzíti az asszimiláció tilalmát, a pozitív diszkrimináció elvét, az egyéni és kollektív jogok elismerését, ebből következően az érdekvédelem és -képviselet, valamint, a kulturális autonómia jogát, a kisebbségi önkormányzatok szükségességét, illetve e jogok alkalmazásának az intézmények megvalósításának a garanciáit.(10)

A felek felkészülhettek a tárgyalásokra. A Kerekasztal megbízólevele több pontban rögzítette a delegáció hatáskörét és feladatait. A Hivatal írásbeli meghatalmazás nélkül, a kodifikációs bizottság, mint testület delegációjaként kezdte meg a tárgyalásokat. A megállapodás szerint hetente kétszer, kedden és pénteken folytak a megbeszélések. A Kerekasztal szerdánként tartott belső egyeztetést, amely a szövetségek tájékoztatásából, irányelvek, utasítások rögzítéséből s az éppen aktuális részek megvitatásából állt. Kezdetben nyílt vitákat indukált a hatáskörök, elvek tisztázatlansága, a konszenzus-elv érvényesíthetőségének módjai, de a vélemények nyilvános ütköztetése meglepő gyorsasággal alakította ki az optimális működés lehetőségét. Hasonló vitákat keltett a törvényelőkészítésben való részvétel kérdése. Az önálló törvénytervezet és a távolmaradás híveit végül a kodifikációs bizottság munkájában történő részvétel vitája során győzte meg a többség, sőt alapelveként az is megfogalmazódott, hogy "az érintettek legyenek részesei az őket érintő jog alkotásának." (1991. július 10)

Tehát bármennyire is növekedett mind a kerekasztal és vezetői, mind pedig a nemzetiségi szövetségek presztízse a tárgyalások során, az is egyre nyilvánvalóbbá vált számunkra, hogy az önálló korporatív szándékok és a saját törvény kísértésének ellent kell állni, hiszen ez utóbbi, az adott politikai (intézményi) viszonyok között hősies, de időpazarló és céltalan kísérlet lett volna.

A Kerekasztal a szükségesnek vélt helyzetekben mindvégig élt a nyilvánosság bekapcsolásának lehetőségével, amelynek a presztízsz- és szerepnövelő "hozama"

mellett megvolt a hazai és külföldi (politikai) bázis növelési esélye is. Mindvégig nyitották voltak valamennyi parlamenti párt felé, az aktív reagálás - és az informálisan létező csatornák - révén inkább az ellenzéki pártok bizonyítottak markánsabb érdeklődést és érdekeltséget a nemzetiségi törvény és előkészületei iránt.

A kívülálló számára jól kitapinthatóak a kölcsönös félelmekből tartózkodásból, az új szerep, ismeretlenségéből, adódó görcsök, amelyek mindvégig ok nélkül nehezítették a gyorsabb, pontosabb konszenzus elérést. A NEK időnkénti önálló-szerep és identitáshangsúlya időhúzó, szerepnövelő képzeté deformálódhatott a másik oldalon, míg a jogi szövegszerkesztés kritériumainak gyakori alkalmazása az említett önállóság, a nemzetiségi lét megsértéseként képződött le a Kerekasztal képviselői körében.

A Kerekasztal félémei a törvény szeptemberi variánsának szövegében is fellelhetők: a jogok több paragrafusban, való rögzítése és ilymódon átfedések által történt biztosításának szándéka nem ritkán redundás, tehát (a kodifikációs bizottság által is) könnyen támadható megoldásokhoz vezetett.

A Hivatal politikai "helyi értéke" szerint is jelentős tárgyalási kompetenciával rendelkezett, ezt tovább erősítette a kodifikációs bizottság meghatalmazása. A Hivatal delegációja rendszeresen (három-négy hetente) informálta a Bizottságot, s megküldte a tárgyalások jegyzőkönyvét is, vagyis a Bizottság szeptemberben úgy kapcsolódhatott be a kodifikáció folyamatába, hogy -elméletileg- pontos és teljes információk birtokában lehetett.

A NEKH ritkábban élt, a nyilvánosság bevonásának eszközével, feltehetően a jó tárgyalási pozícióból következően sem vélhették indokoltnak, vagy akár szükségesnek. A Hivatal képviselőjében leginkább a jogi osztály munkatársa(i), az elnökhelyettes/elnök, ritkábban külső szakértők vettek részt a tárgyalásokon. A jól körvonalazott célok, az egyértelműnek vélt kompetencia és a pontos belső hierarchia is felgyorsították a döntési folyamatot, gyors, operatív munkára adva lehetőséget a Hivatal delegációjában.

Tehát szeptember elejére a kormányhivatal, és az egy feladatra szerveződött civil társadalmi intézmény - mint az érdekelteket reprezentáló felek - között európai példát mutató tárgyalási folyamat nyomán, európai értékeket felmutató törvénytervezet született a nemzetiségi ügy kezeléséről, vagyis olyan kérdésben, amely nem csak régióinkban, de több, fejlett demokráciaként jellemzett országban is állandó konfliktusforrást jelent. Az eredmény értékén alig változtat a tény, hogy néhány kérdésben nem sikerült, megegyezésre jutni.(10)

Éppen ezért érthető meg nehezen a konszenzust követő folyamat, amely a kodifikációs bizottság tárgyalásokba történt bekapcsolódásával kezdődött s majd a törvénytervezet kormány szintű egyeztetésével tetőzött.

Az információk szűkössége ellenére néhány tény rögzíthető.

1, A Hivatal megegyezésre jutott a tárgyalások során, tehát érdekeivel egyező politikai döntés született.

2, A NEKH kormányzati szerv.

3, A NEKH a tárgyalásokról rendszeresen tájékoztatta a kodifikációs bizottságot, értsd: az érintett tárcákat.

4, A tervezet politikai megegyezés nyomán született, amelynek egyoldalú módosítása a másik fél érdekeinek csorbítását eredményezi.

5, A tervezet minden érnye ellenére indokolatlan átfedésekkel is terhelt, tehát jogi szövegezésre ezért (is) szükség volt.

6, Megközelítő pontossággal feltárhatók a tárcák érdekeltései is:

-az IM korábbi tervezete mellett kiállva, feltehetően, némi érzelmi stimulációval is kezelhette a tárgyalásokat;

-a Pénzügyminisztérium a törvény végrehajtásakor a minél kisebb költségkeret biztosításában érdekelt;

-létezett sajátos BM (rendészeti, igazgatási/önkormányzati), valamint

- művelődésügyi (oktatási, kulturális forráselosztási) aspiráció.

7, Ezek az érdekek a nyári tárgyalás folyamán nem tűntek fel (olyan markánsan mint ősszel). Szeptembert követően viszont egyszerre jelentek meg.

8, Következmény: a kisebbségi aggodalmak felerősödtek, újra felrémlett a paternalista állam képe stb. Minezeken túl növekedett a bizalmatlanság a (kormányzati) tárgyalópartnerrel szemben. Ugyanis az újonnan jelenkező igények felvetették a Kerekasztal számára az éppen aktuális másik fél kompetenciájának kérdését, tudva azt, hogy a tervezetnek még kormány-parlamenti bizottság-parlament utat is végig kell járnia, tehát nem tudni, mikor tekinthető a szöveg és a konszenzus véglegesnek.

9, Mindezzáltal a Hivatal önhibáján kívül sajátos, vagy inkább kényes helyzetbe került. A nyári tárgyalások során a kölcsönös kiszámíthatóság képzeete révén a bizalom elemei kezdtek kiépülni a két fél között, amit a közös (nemzetiességi politikai) érdekmozzanatok felismerése tovább erősített. A bizottsági politikai csatározásokban a Hivatal mindenképpen kormányzati tényezőként, s mint ilyen jogi-szakmai municióval vett részt, ugyanakkor a szeptemberi megegyezéshez való kötődése (a kormányzati) hivatali presztizs valamint, a konszenzus (köz)politikai megvédelmzését is jelentette.(11) A Hivatal e szerepfelfogásával a tárgyalások végére lényegében háromoldalúvá vált az egyeztető fórum.

10. Az ősz folyamán külföldi konferenciákon, tanácskozásokon szakemberek is véleményt alkothattak az elfogadott tervezetről (Bruxelles, Moszkva). Az Európa Tanács különböző csoportjaiban a (számukra) alapvető szempontok (12) alapján elismerő vélemény alakult ki az előterjesztésről. Egyes információk szerint hasonló érdeklődéssel követte a tervezet útját több budapesti diplomáciai képviselt is. Bővebb információk birtokában majd egykor érthetőbb lesz, hogy december 5-én miért nem született konszenzusos megegyezés: a bizottság által szerkesztett tervezeten kívül az IM és a Kerekasztal véleményezését is továbbították a kormány elé. Ezzel viszont egy újabb, s az információk hiánya/zártsága következtében még nehezebben megérthető szakasz kezdődött a nemzetiségi törvény történetében.

E történet fontos mozzanatai vagy nem ismeretek, vagy ma még nem publikus részét jelentik az eseményeknek. Ily módon jórészt a sajtó töredékes információi alapján kísérelhetjük meg a történetek "fantom-képét" felvázolni.

Eszerint feltételezhető, hogy az egyik december 5. után tartott kormányülés elvetette a Bizottság felterjesztését és megbízta az IM és a BM illetékeseit saját variánsaik elkészítésére. Ezek közül többszöri (?) tárgyalás nyomán a kormány végül az utóbbit fogadta el, amely viszont egy sor nehezen indokolható változtatást tartalmaz a szeptemberi megállapodáshoz képest. Így például a nemzetiségek csoportja mellé felállítja az etnikai kisebbségeket, amelybe a cigányság mellett -elfogadhatatlan érveléssel - besorolja a zsidókat és az örményeket is. Mindemellett a kategorizálásnak jogi konzekvenciája is van: az említett népcsoportok autonómiája, önkormányzatalkotó kompetenciája súlyosan sérül.

A törvény e részlete, s egy Nagy Ferenc József tárca nélküli miniszterrel készült riport (13) alapján vélhető, hogy a cigány-ügyet kívánta sajátos módon kezelni a kormány. A szándék régről ismert és jól kitapintható: a cigányság integrálása, saját ügyének kezelésébe való bevonása, abban történő érdekeltté tétele helyett a kirekesztés, az ügy növekvő súlyának, terheinek bagatellizálása, a várhatóan sűrűsödő konfliktusok "holnapra" helyezése.

A kormány többszörösen is presztizs-csökkentő lépése nehezen magyarázható: megfeledezett az egy évvel korábbi, európai "mércevel" mérhető, konszenzusos tárgyalást proponáló kezdeményezéséről. Negligálta a szeptemberi (csonka) megegyezést, ezzel saját Hivatalának presztizsét is rontotta.(14) Nem vette figyelembe, hogy a törvény a kétharmados csoportba tartozik, tehát csak az ellenzéki pártok támogatásának biztosításával fogadja el a parlament. A hazai nemzetiségi, ezen belül a cigány-kérdést nem a növekvő politikai/szociális súlyának megfelelően kezelte, miközben megfeledezett arról is, hogy szomszédos országok magyar nemzetiségeinek helyzetét meghatározó koordináta rendszer egyik tengelyét a hazai nemzetiségi politika adja. Mindezeket túl e lépéssel növelte tárgyalópartnere

bizalmatlanságát, a beszorítottság érzetét kelve -ha átmenetileg is, de- a radikálisabb álláspont alapján egyesítette a nemzetiségi szövetségeket. A nemzetiségek joggal tartottak/tartanak még a kormány korábban már bevetett "pre-európai" trükkjétől, amely során kormány szintű egyeztetésbe csempésztek be képviselői indítvány révén új, vagy korábban megegyezésre nem vitt elemeket.

A kormány tehát február 6-án bejelentette az új tervezet elkészültét s várta a NEK válaszát. A Kerekasztal széleskörű tevékenységbe kezdett vesztettnek tűnő pozíció megerősítése érdekében. Az ellenzéki pártok továbbra is biztosították, hogy csak a nemzetiségek által is támogatott törvényt fognak megszavazni. (15) Március 10-re a Kerekasztal nemzetközi sajtóértekezletet hívott össze, amelyben széles nyilvánosság előtt tárták fel a súlyosodó helyzetet.

Ezt megelőzően viszont kormányzati körökben is kemény, csatározásokra kerülhetett sor. A Hivatal nemcsak védi saját -a konszenzusnak megfelelő- álláspontját, de támadja is a BM tervezet tarthatatlan pontjait.(16) Feltehetően ebben támogatásra is lelt a Külügyminisztérium, és minden bizonnyal a Határon túli Magyarok Titkársága révén. Március 6-án a Kerekasztal elküldte összefoglaló, a szeptemberi konszenzus alapján megegyezési készséget tükröző válaszát a kormánynak. A következő nap miniszterek, országos hatáskörű szervek vezetői és szakértők részvételével értekezletet tartottak, amelyeknek végén megállapodás született, a Kerekasztal véleményének figyelembe vételéről a törvény további előkészítése során(17). E megfogalmazás a kormánytervezet visszavonását jelentette. Jelenleg mindkét fél készül az újabb fordulóra remélhetőleg vissza, Európába.

Összefoglalás helyett:

a, Hol volt "Európa"?

1, A szándékban: a világszerte állandó konfliktusforrást jelentő nemzetiségi kérdés kezelésének kadifikációját megteremteni a hazai és regionális viszonyok, valamint európai normák figyelembe vételével.

2. Az intézményben: a hazai etnikai kisebbségi ügy kezelésére létrehozott kormányzati szervben, amely az alapító rendelkezés szerint is konszenzusra "ítéltett."

A nemzetiségi szövetségek mint intézményi érdekcsoportok által egy(etlen) célra létrehozott szervezet érdekcsoportban, a Kerekasztalban. Struktúrájából következően is csak konszenzusteremtő technikával tud(ott) funkcionálni. Érdekartikuláló, -védő és- érvényesítő képességgel rendelkezik alkupozíciója miatt is. Ez utóbbinak három fontos objektív forrása van a szervezeti, konszenzusfeltételű egység; a nemzetiségi politikai szükséglet (a törvény), valamint a határon túl élő magyars'g helyzetének alakulásával számoló hazai politikai megfontolások.

Tehát a makro-szintű kormányzati intézmény és egy, a mezo-szféra országos szintjén létrejött sajátos civil szerveződés együttműködéséről volt szó.

3, A tárgyalásokban; amely minden érdekelt fél bevonásával, érdekalapú megfontolásokkal valamint a konszenzusteremtés igényével és eredményével folyt.

b, Hol hibádzott "Európa?"

1, A kormány funkció - és kompetenciaelosztó tevékenységének következtetésében (a Hivatal által elért konszenzus milyen érvényű, mire kötelezi a kormányt?)

2, A kodifikációs bizottság felállításakor sérült a minden érdekelt fél részvételének elve.

3, A tárca-érdekcsoportok kompetencia-vetélkedőjében a bizottsági, de még inkább az azt követő kormány szintű tárgyalásokon.

4, Tárca-érdekek, elsőbbsége által a szakmai érvekkel és a hosszú távú nemzeti érdekekkel szemben.

5, A kisebbségek félelméből eredő túlbiztosításban, amely a konszenzusos tervezet szövetszerű átfedéseiben mutatható ki.

Hogy hol lesz "Európa", ezt a további tárgyalások és azok eredményei fogják megmutatni.

Jegyzetek

Ezúton mondok köszönetet Wolfát Jánosnak, a Nemzetiségi és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnökének, Báthory János elnökhelyettesnek és Dr. Váradi Vilmosnak, hogy szóbeli és írásos információjukkal s dokumentumokkal, munkámat nagyban segítették.

Tisztelettel köszönöm a Nemzetiségi és Etnikai Kisebbségi Kerekasztal tagjainak, hogy üléseiken részt vehettem, Doncsev Toso elnöknek és külön Lasztity Pero titkárnak alapos tájékoztatásait.

1. Magyar Közlöny 1991. 86. sz.

2. Regio 1991. 1. sz. 184-185.old. Az alapító szervezetek: Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége, Magyarországi Délszavok Demokratikus Szövetsége, Szerb Demokratikus Szövetség, Szlovákok Szabad Szervezete, Magyarországi Szlovák Fiatalok Szervezete, MLADOST (Magyarországi Horvát Szlovén és Szerb Fiatalok Független Szervezete), Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége, Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége, Magyarországi Horvátok Szövetsége.

3. Lasztity Pero közlése

4. 1991. június 26-án kelt megbízási levelet a következő NEK tagszervezetek írták alá: A MALIPE Cigány Kulturális és Hagyományörző Egyesület, Cigány Ifjúsági Szövetség, Magyarországi Roma Parlament, Magyarországi Cigányok Nemzetiségi Kulturális Szövetsége, Magyarországi Bolgár Kulturális Egyesület, Magyarországi Németek Szövetsége, Magyarországi Bem József Lengyel Kulturális Egyesület, Magyarországi Görögök Kulturális Egyesülete, Magyarországi Horvátok Szövetsége, MLADOST (Magyarországi Horvátok, Szerbek, Szlovének Szervezete), Magyarországi Szlovák Fiatalok Szervezete, Magyarországi Románok Szövetsége, Magyarország Zsidók Nemzeti Szövetsége, Magyarországi Szlovének Szövetsége, Magyarországi Szlovákok Szövetsége, Szerb Demokratikus Szövetség, Szlovákok Szabad Szervezete Magyarországi Ruszinok Szervezete, Magyarországi Cigányok Érdekszövetsége, ARMENIA Örmány-Magyar Baráti Kör.

5. Mint például Hambuch Géza, vagy Horváth Aladár; az előbbi német, az utóbbi pedig cigány (SZDSZ) politikus.

6. A kisebbségi törvény megalkotásának főbb vitapontjai (Báthory János; 1991. április)

7. 1991. április 24.

8. A Bizottságban a Belügyminisztérium, a Külügyminisztérium, Igazságügyi Minisztérium, Művelődési és Közoktatási Minisztérium és a Pénzügyminisztérium valamint a Hivatal, s meghívottként a Kerekasztal képviselői vettek részt.

9. Vita a nemzetiségi kérdésről; (Cseke); Magyar Nemzet 1991. június 26.

10. 1991. szeptemberére a pénzügyi garanciák tartalma, a nemzetiségi önkormányzati választások anyagi támogatása, illetve a kisebbségek helyi érdekvédelmének a kérdései maradtak konszenzus hiányában nyitottak.

11. Például a Hivatal rövid háttéranyagban védte meg a törvénytervezet önkormányzatokkal kapcsolatos álláspontját az IM "egyesület"-párti véleményével szemben. Az anyag tételesen hivatkozik a Koppenhágai Emberi Dimenziós Konferenciájára (1990), az 1991 évi genfi EBEÉ kisebbségi konferencia záradokumentumára, illetve az Európa Parlament Készülő un. "Stauffenberg-tervezet"-ére, valamint a "Magyar-Ukrán közös nyilatkozat"-ra az önkormányzati elv védelmében (1991. november 14. Báthory János)

12. Az anyanyelv szabad használata, az autonómiák létrehozásának szabadsága és az anyagi támogatottság. (Wolfart János közlése).

13. A Kormány várja a módosításokat N.E. Magyar Hírlap 1992. március 6.

14. "...a hivatal szava nem a kormány szava" - mondja Kaltenbach Jenő a NEK egyik szakértője, hazai német nemzetiségi politikus. Kisebbségi törvény előtt. Mézesmadzag és korvács. Délmagyarország. 1992. február 18.

15. Jogsértő a kormány kisebbségítörvény-tervezete. Az ellenzéki pártok támogatják a Kisebbségi Kerekasztal javaslatait. (Barabás Katalin) Magyar Hírlap 1992. március 6.

16. Erre utal a Nagy Ferenc Józseffel készült interjú több részlete (lásd:13. jegyzet)

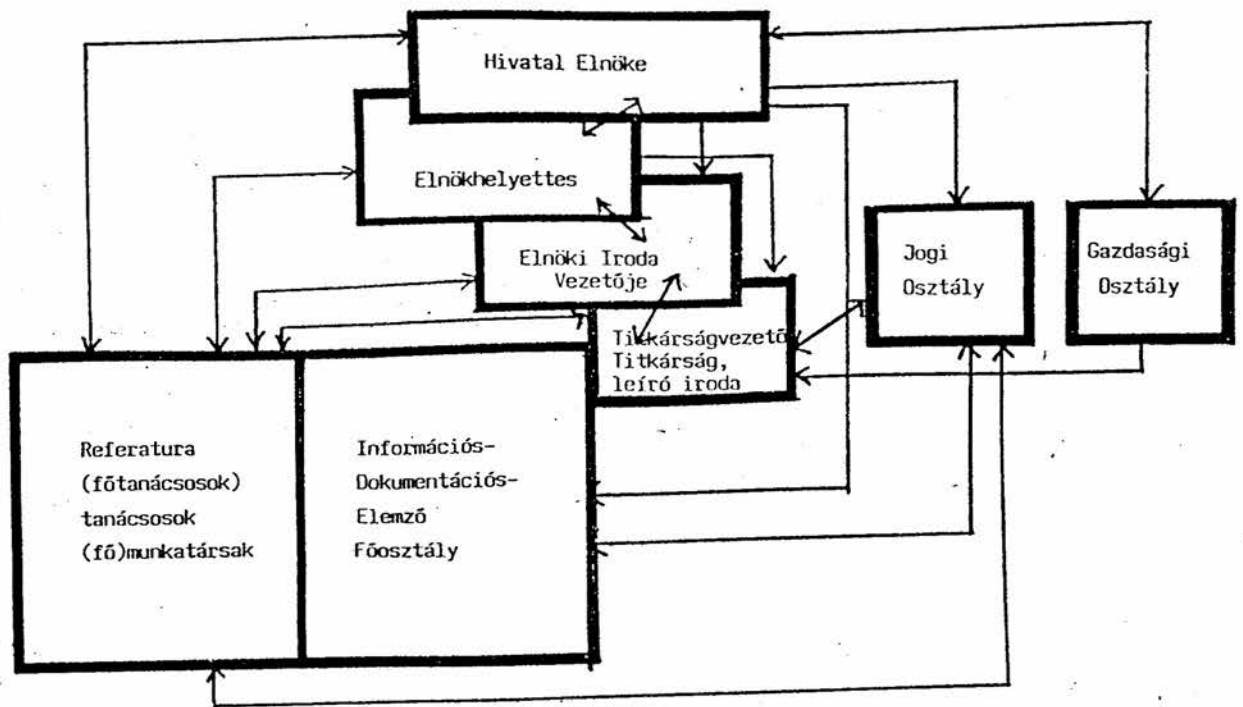
17. Kisebbségi törvény. A kormány kész megegyezni. Magyar Hírlap 1992. március 9.

Felhasznált irodalom

1. Ágh A.: A politika és a társadalom párbeszéde: a mezo- és makro-politika kapcsolódása Nyugat-Európában és Magyarorszáon. Budapest Papers 12. 1991.
2. Ágh A.: A szervezett csoportok színrelépése és a közpolitika kialakulása. Budapest Papers 6. 1991.
3. Ágh A.: Az érdekképviseltek nyomorúsága és a közpolitika anarchiája Magyarországon. Budapest Papers 9. 1991.
4. Magyar Dokumentáció 1992. január, február MTI
5. NEKH dokumentumok, NEK jegyzőkönyvek, saját feljegyzéseim.
6. Sajtóanyag

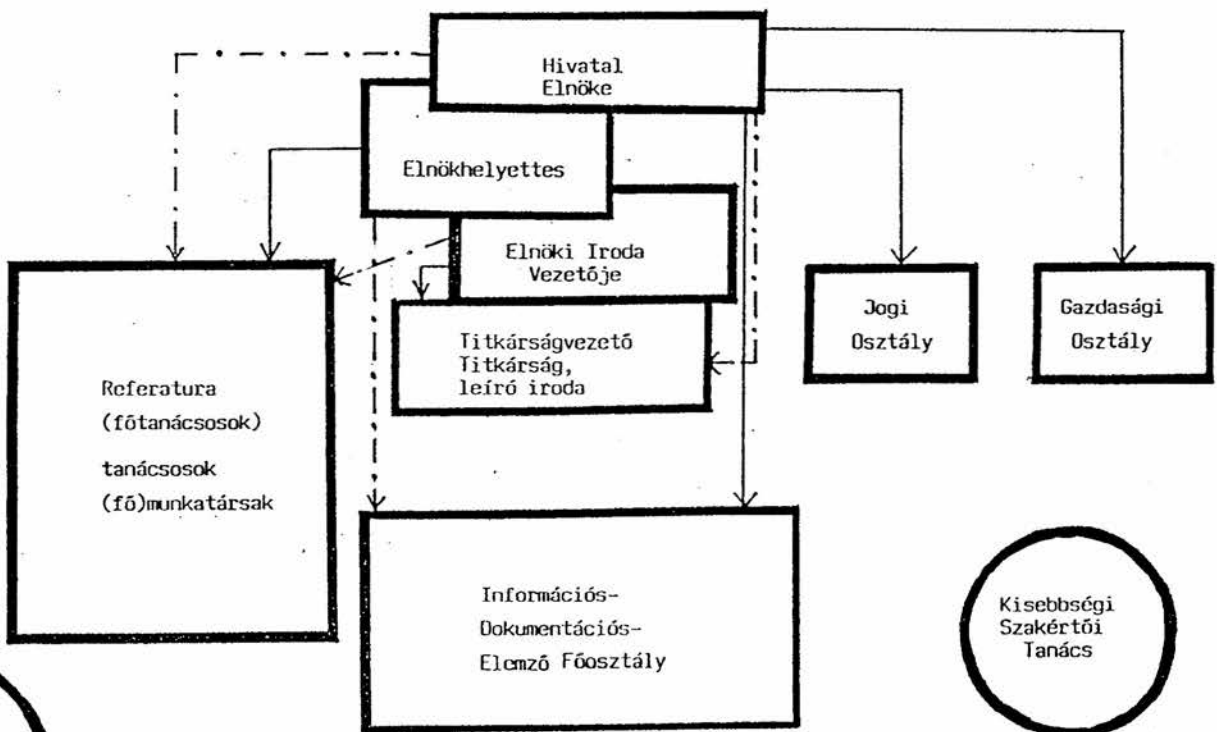
A NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGI HIVATAL
szervezeti egységei közötti információs
kapcsolatok

2. sz. melléklet

A NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGI HIVATAL
szervezete

1. sz. melléklet

Jelmagyarázat:

———— irányítás, vezetés

----- felügyelet, ellenőrzés

Alapítvány

Kisebbségi
Szakértői
Tanács